

ЗА ЛЪЖЛИВОТО СМИРЕНИЕ И САМООПРАВДАНИЕТО

Известно е, че смирението е твърдата основа на духовния живот. Без него никоя от добродетелите няма здрава основа, а духовният живот прилича на дом построен върху пясъчлива почва, чийто край е гибелен (Мат. 7:26-27). В „Лествица” св. Иоан нарича смирението **„изкоренител на всички страсти”**, а св. отци единодушно свидетелстват, че всеки, който се стреми към добродетелен живот, трябва най-напред да придобие смирение. Водени от желанието си по-бързо и без много усилия да напреднат в духовния живот, християните – миряни и монаси, сякаш забравят, че смирението, подобно на много други добродетели се придобива с духовна борба, с препъвания и падения. Тази борба е необходима и неизбежна, защото само онзи, който е придобил смирение е придобил съвършенство или поне се е приближил към него. Без смирение сме обречени да полагаме напразни усилия и труд, без да постигнем особени резултати в духовния живот. И все пак, далеч по-опасно от липсата на смирение е **лъжливото смирение**, което ни изпълва с увереност, че сме на прав път.

Някои считат, че да си смирен означава да считаш себе си по-лош от всеки човек и по-долу от всяка твар. На теория това е ясно, но на практика е трудно изпълнимо, затова повечето хора се заемат да го изпълняват само на думи – т.е. да смиренословят. Всички сме чували изказвания като тези – **„Аз съм голям (най-големият) грешник”**, **„Няма по-лош човек от мен”** и т.н. В молитвените правила, които четем по различни поводи, също има подобни изречения, израз на крайното смирение на техните автори, които ние усърдно четем, изричайки ги като свои. Можем да кажем, че **смиренословието** се оказва доста широко разпространено сред християните. Характерно при него е, че унижаваме себе си на думи, без в душата си да се чувстваме като такива. На практика се оказва, че е далеч по-лесно човек сам да унижава себе си пред другите, отколкото да търпи от тях унижение. Огорчението, когато другите ни критикуват и унижават, за нас трябва да е сигурен белег, че смирението ни е само външни и няма дълбоки корени в душата ни. Много често думите на смиренословие се оказват само начин да получим похвала или одобрение от другите, защото обикновено на твърденията ни колко сме лоши, ни се отговаря с учтиво

опровержение – **„Не, напротив - ти съвсем не си лош, грешник, ленивец и т.н”**. Трябва да сме наясно, че истинското смирение се проявява не просто с думи, а с дела, затова истински смирените хора, не говорят сами лошо за себе си, а смирието им проличава тогава, когато са критикувани или обиждани несправедливо. Обикновено те не възразяват и не се оправдават, а търпят безропотно, а мълчанието им може да се преведе с думите: **„Да такъв съм, че дори и по-лош от това, за което ме мислите”** и **„Да, виновен съм, дори много повече, отколкото предполагате”**. Истински смирените не губят душевния си мир, когато бъдат хулени, обиждани и преследвани, за разлика от фалшиво смирените, които започват да се оправдават, гневят се, губят душевния си мир и уиват от това.

Как можем да познаем дали сме наистина смирени и дали наистина чувстваме себе си грешни и нищожни пред другите? Един руски духовник – игумен Андрей (Машков), дава следния отговор: **„Който счита себе си грешен и нищожен, той не би осъждал, злословил, нито укорявал когото и да е. Защото едно е с ума си да признаваш себе си за такъв, а съвсем друго на дело да се чувстваш грешен и нищожен в сърцето си”**. Обикновено новоначалните християни се впускат да следват примера на великите светии в придобиване на добродетелите, но подражанието им е повече външно и това не само, че не им допринася полза, но и нерядко става повод за гордост. Ето един пример: някакъв монах, подражавайки на известния авва Зосима, обичал на всеослушание да казва за себе си – **„Аз съм магаре”** и с това смятал, че проявява смирение. Неговият старец обаче го смъмрил и му казал: **„Ти нямаш право да наричаш себе си така, защото когато старецът Зосима нарича себе си магаре, той има предвид, че е търпелив като магаре, а ти нищо не умееш да търпиш”**. Ще дадем и друг пример - великият авва Доротей като млад подвижник споделил със своя наставник св. Варсануфий Велики, че счита себе си по-долен от всички твари. Това твърдение обаче не зарадвало неговия старец и загрижен за правилното му духовно устройство, той му казал: **„Така да мислиш, синко мой, за тебе е гордост”**. Успокоил се едва тогава, когато духовният му син вместо да се оправдава му споделил смирено: **„Да, отче мой, съзнавам, че е гордост, но зная, че така трябва да мисля”**. Тогава св. Варсануфий му отговорил: **„Ето сега действително си на пътя на смирието”**. В случая авва Доротей бил наясно, че има само теоретическо понятие за това какво би трябвало да мисли, а на дело няма такова мнение за себе си, и това осъзнаване на духовното му състояние станало повод за смирение, предпазвайки го от гордост.

Това е и съществената разлика между истинското и лъжливото смирение: последното е само въображаемо - изричане на смирени думи, без да се има истинско разбиране за това какво е да си смирен в действителност. В този смисъл ние можем колкото искаме да повтаряме като патриарх Авраам, че сме „**прах и пепел**” (Бит. 18:27) или като прор. Давид - „**аз пък съм червей, а не човек**” (Пс. 21:11), но при все това няма да имаме духовна полза.

Истинската добродетел е дар от Бога, но е и плод на човешкото усърдие и подвизаване в доброто. Трябва да умеем да отличаваме принуждаването към добродетелта и истинската добродетел, придобита под действие на благодатта. Затова според св. отци най-голяма полза за нас има Иисусовата молитва, която ни приучава към смирено мислене за себе си. Със самото принуждаване към добродетел трябва да бъдем много внимателни, за да не се подхлъзнем от подражание към актьорство. Това е опасно, защото можем не само хората да заблудим, но и самите себе си да измамим, изпадайки в опасното състояние на прелест (т.е. на самоизмама). Опитните християнски духовници съветват да не надхвърляме себе си, а намерим тази мярка на смирение, която можем да приемем в сърцето си, и от нея да започнем да се движим напред, принуждавайки се към нещо повече. За нас, миряните, например, е най-разумно да започнем от там да се научим да се смиряваме пред по-висшестоящите – в семейството и в обществото, а след това към равните на нас, и най-накарая към тези, които стоят по ниско от нас.

На практика напредъкът в придобиване на смирение е тясно свързан с изкореняване навика за **самооправдание**. Всички обичаме да се самооправдаваме – напр. някой, който е гневлив казва: „**Не мога да не се сърдя. Характерът ми е такъв и нищо не мога да направя. Явно родителите са ме възпитали погрешно**”, а друг предпочита да отрича: „**Аз да нагрубявам? Аз? Напротив – просто винаги казвам каквото мисля. Какво съм виновен, че другите се обиждат от това?**”. Винаги ни се струва, че оправданията ни са правилни. Ако грешим, виновни не сме ние, а обстоятелствата, наследствеността и най-често другите хора. Но какво означава да се оправдаваш? Да се оправдаваш означава да считаш себе си за прав, т.е. за праведник, макар теоретично да знаем, че сме грешници. Пътят на самооправданието е изключително опасен и гибелен, защото самооправдаващият се отказва да види своите грехове, става духовно безчувствен и не прави усилия да живее по Божиите заповеди. Вместо да промени себе си, такъв се опитва да измени външните обстоятелства, които му пречат да изпълнява евангелските заповеди. Самооправданието

прави човека особено деятелен, но направлява усилията му не към самия себе си, а към това, което го заобикаля и преди всичко към хората. Обикновено онзи, който няма нужното смирение, а това означава, че не познава добре своето вътрешно духовно устройство, е зает с грижата да устройва другите – да ги съветва, да ги съди, да ги укорява. При всичко това той не отчита, че всеки човек е свободно същество - в най-добрия случай можем да му повлияем донякъде, но да го променим, особено ако той не иска, не можем.

По съвета на св. отци, правилно е да насочим усилия към самите себе си, упражнявайки се в най-нужната добродетел за нашето спасение – **самоукорението**. Разбира се тук не става дума за това буквално до използваме към самите себе си оскърбления и да се унижаваме с думи, а да имаме такова разположение на душата, при което във всичко да виждаме своята вина, а не да обвиняваме външните обстоятелства. Така няма да се пилеем в обвиняване на хората и заобикалящия ни свят, а ще съумеем да намерим средства и начини да променим самите себе си. Когато придобием навика към самоукорение, което е следствие по познаването на самите нас и на падналата човешка природа като цяло, ние ще се научим да проявяваме любов и търпение към всеки човек, бил той добър, зъл или наш враг.

Най-ярък пример за тези две противоположни душевни състояния – самооправданието и самоукорението, ни дава Христос в евангелската притча за митаря и фарисея. В нашата молитвена практика, след Иисусовата молитва именно митаревата е най-често употребявана, но и тук важно значение имат не молитвените думи, а сърдечното ни разположение към тях. С думите на Иисусовата молитва – **„Господи Иисусе Христе, Сине Божий, помилвай ме грешния (грешната)“**, укоряваме себе си пред Бога, като искаме да Му кажем **„Господи Иисусе Христе, прости ми, защото престъпих Твоите заповеди“**. Но като казваме това, дали наистина го чувстваме? Дали произнасяйки думите на молитвата не ни спохождат фарисейски мисли и дали смирението ни не е само на показ, защото се намираме в християнско общество – храм или манастир, където то е на почит? На този въпрос можем да си отговорим сами, когато си дадем сметка дали навсякъде и при всички обстоятелства искрено считаме себе си за грешни, без да търсим вина у другите хора и в обстоятелствата.

Използвана литература

От беседите на схиархим. Авраам Рейдман:

„Как мы играем в смирение“

„О нашей привычке оправдываться“